

Gebiedsgerichte aanpak stikstof

Nationaal
Park
**Hollandse
Duinen**

Gebiedsgerichte aanpak stikstof

Breng bedrijven in beweging tegen stikstof

Je bent je er niet de hele dag van bewust, maar wij wonen en werken in een bijzonder gebied. In Nationaal Park Hollandse Duinen verbindt de natuur stad en zee met elkaar. Maar de unieke natuur in NPHD wordt bedreigd doordat er veel te veel stikstof op de bodem neerslaat. Terwijl planten en dieren in het zoute zee-klimaat juist gedijen in een stikstofarme omgeving. Veel soorten verdwijnen dan ook uit NPHD. Dat is niet alleen slecht voor de natuur, maar ook voor onze gezondheid, ons welzijn en onze toekomst. De te hoge stikstofuitstoot zet bovendien een slot op de mogelijkheden om nieuwe plannen te ontwikkelen.

Het is nu tijd om samen in actie te komen. Provincie Zuid-Holland werkt met verschillende (semi)overheden aan een gebiedsgerichte aanpak, maar de oplossing kan niet alleen komen van overheden en natuurorganisaties. De inzet van het bedrijfsleven is hierbij essentieel. Het is belangrijk dat ook ondernemers zich bewust worden van hun kwetsbare en unieke omgeving en van de verantwoordelijkheid die daarbij hoort. Zij hebben de mogelijkheid om echt een verandering in gang te zetten en hun eigen stikstofuitstoot te verlagen.

Wij roepen jou dan ook op: breng bedrijven in beweging tegen stikstof. Daag ondernemers in de regio van NPHD uit om zelf hun bijdrage te leveren aan het verminderen van de stikstofuitstoot. Wij stellen in dit Plan van aanpak voor om in elke gemeente een top tien samen te stellen van bedrijven met de hoogste emissie. Met die ondernemingen kunnen we een kopgroep formeren. Een alliantie van 'strijders tegen stikstof' die enthousiast actie ondernemen om hun stikstofuitstoot te verlagen. Ambassadeurs die de natuur willen herstellen voor onze gezondheid en toekomst. Die ruimte willen creëren voor innovatieve projecten. Een mooi initiatief om je achter te scharen.

Pak deze kans samen met ons op. Voor een beter, mooier, Nationaal Park Hollandse Duinen. Nu en in de toekomst.

Enthousiaste groet,

Georgette Leltz
*Directeur Nationaal Park
Hollandse Duinen*

Leon van Ast
Kwartiermaker Circulair West

Gebiedsgerichte aanpak stikstof

INLEIDING 6

1. DE STIKSTOF UITDAGINGEN ZIJN GROOT 8

Wat is stikstof	8
Waarom stikstof een probleem is	10
Actie bedrijfsleven noodzakelijk	10

2. DOELSTELLING: EEN GEBIEDS- EN BEDRIJFSGERICHTE AANPAK 12

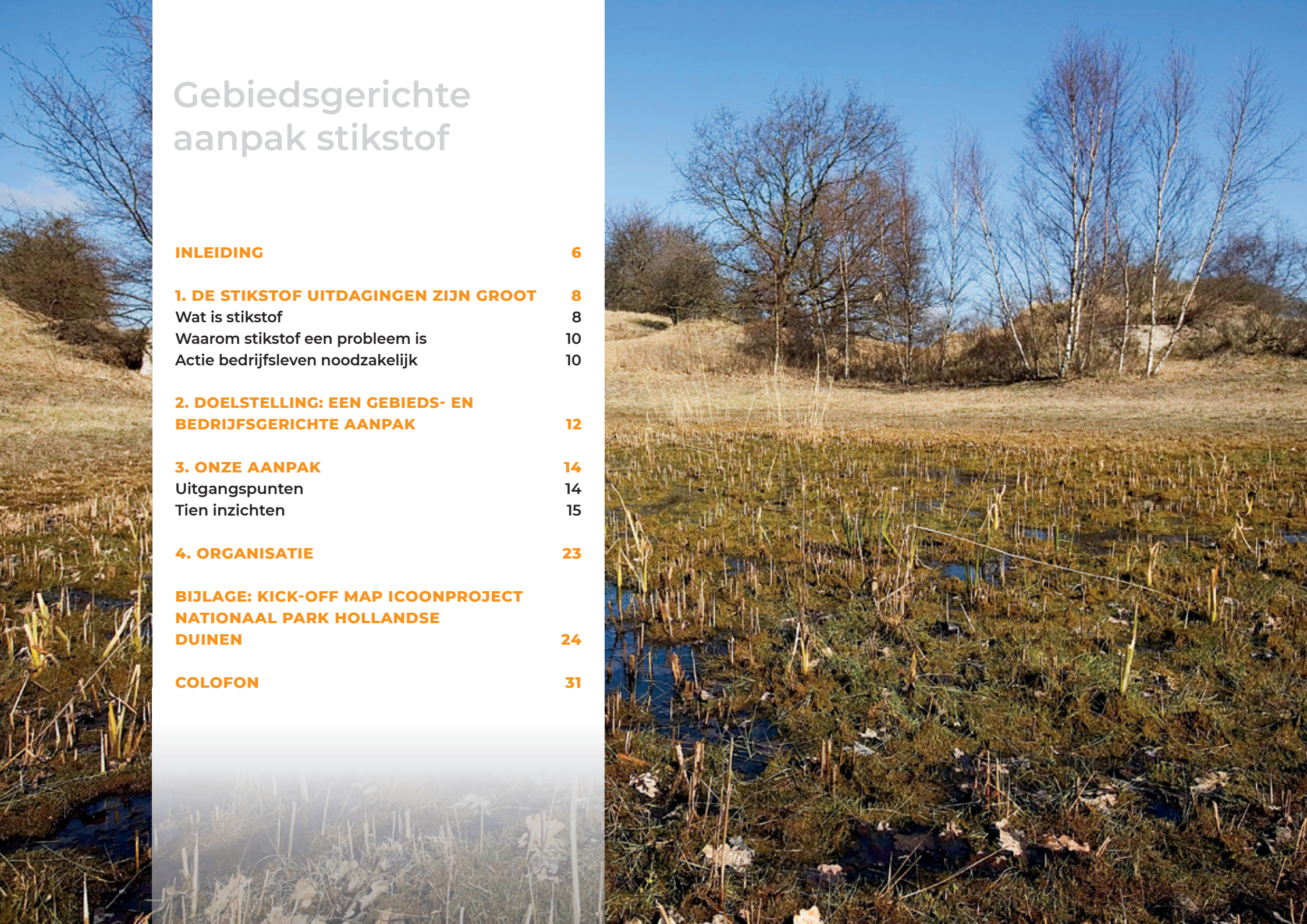
3. ONZE AANPAK 14

Uitgangspunten	14
Tien inzichten	15

4. ORGANISATIE 23

BIJLAGE: KICK-OFF MAP ICOONPROJECT NATIONAAL PARK HOLLANDSE DUINEN 24

COLOFON 31

Gebiedsgerichte aanpak stikstof

Inleiding

Nationaal Park Hollandse Duinen, de brede kuststrook van Hoek van Holland tot aan Hillegom, is een prachtig en geliefd gebied. In NPHD vind je natuurparels van internationale allure, verbonden met bijzondere landschappen en zichtbare historie zoals de Atlantikwall, oude akkers, trekvaarten en oude stads- en dorpskernen.

Nationaal Park Hollandse Duinen (hierna ook “NPHD”), de brede kuststrook van Hoek van Holland tot aan Hillegom, is een prachtig en geliefd gebied. In NPHD vind je natuurparels van internationale allure, verbonden met bijzondere landschappen en zichtbare historie zoals de Atlantikwall, oude akkers, trekvaarten en oude stads- en dorpskernen.

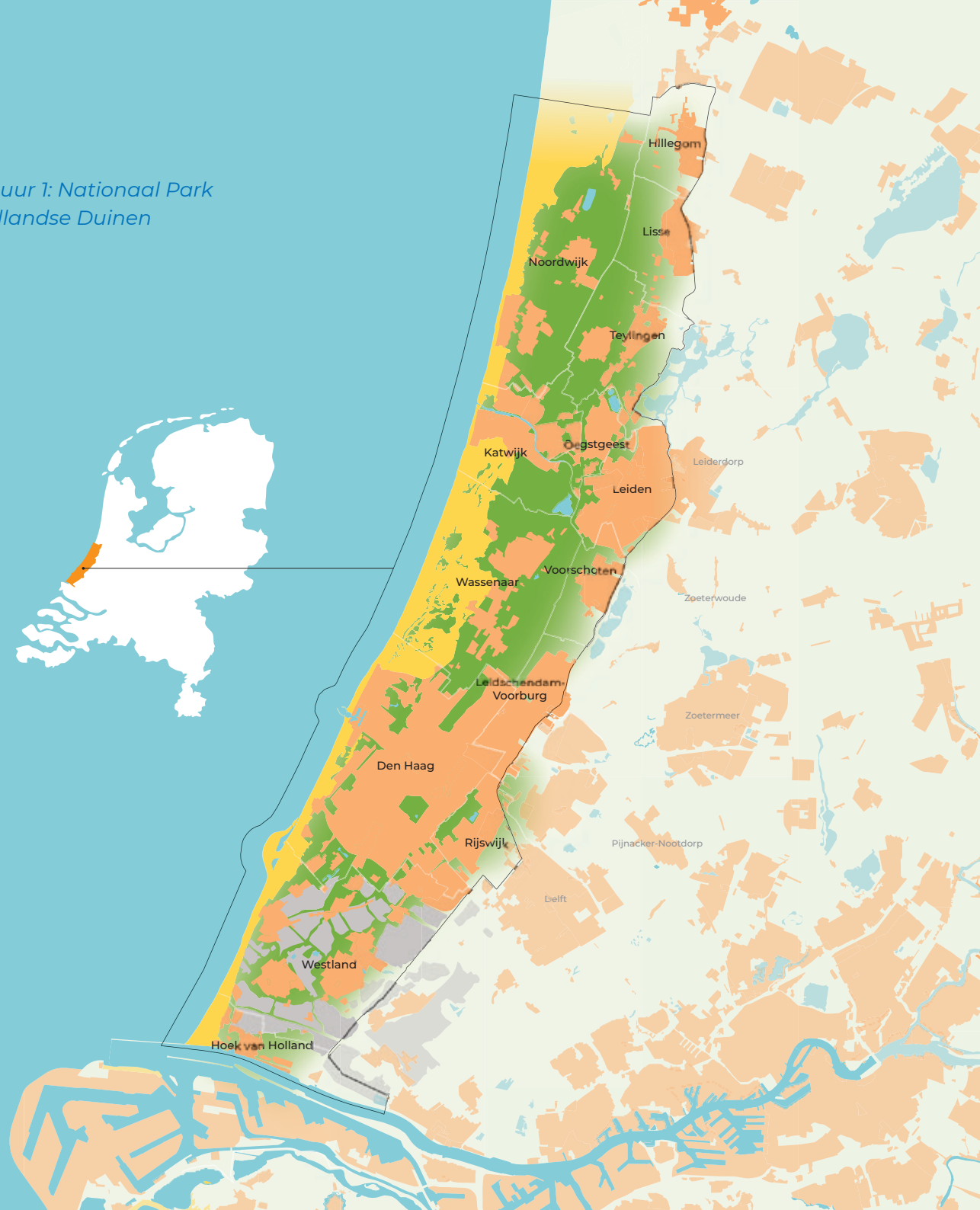
Het park bevat dus niet enkel de Natura 2000-gebieden Kennemerland-Zuid, Coepelduynen, Meijendel & Berkheide, Westduinpark & Wapendal en Solleveld en Kapittelduinen, maar ook steden en dorpen met de daarbij horende bedrijven-terreinen, landgoederen, de Bollenstreek en het Westland. De slogan is ook niets voor niets: ‘Nationaal Park Hollandse Duinen: waar natuur, stad en zee verbindt’.

De belangrijkste waarden van NPHD zijn: biodiversiteit, rust, ruimte en cultuur(erfgoed), en een gezond en aantrekkelijk woon- en werkklimaat.

Die natuurwaarden staan echter onder grote druk door veel te hoge stikstofdeposities. Daarover meer in hoofdstuk 1. Deze stikstofdeposities komen van inwoners in het gebied, toeristen, de scheepvaart, het bedrijfsleven of ze komen simpelweg van elders aanwaaien. NPHD heeft Circulair West daarom samen met de provincie Zuid-Holland uitgenodigd om specifiek voor het bedrijfsleven een plan van aanpak op te stellen. Met dit plan van aanpak willen wij bedrijven verbinden aan het doel dit unieke gebied te behouden door hen te motiveren om vrijwillig hun stikstofuitstoot te reduceren.

Voordat we daarvoor oplossingsrichtingen (wij noemen dat onze inzichten) presenteren, zijn NPHD, Circulair West en de provincie Zuid-Holland onder begeleiding van New Story gestart met het opstellen van een zogenaamde 'Kick-off map' (zie de bijlage bij dit plan van aanpak). De Kick-off map beschrijft de aanleiding (te hoge stikstofdepositie) en onderliggende ambities (natuurherstel en een toekomstbestendig NPHD). Maar ook de drivers: wie jagen dit aan (bedrijven) en wie zijn de begunstigden (met als grootste begunstigde natuurlijk de natuur van NPHD zelf). Daarbij is bovendien een stakeholdersanalyse gemaakt om het krachtenveld waarbinnen partijen opereren goed in kaart te brengen. Het resultaat is een aantal 'key take-aways' met de belangrijkste inzichten waarin NPHD en Circulair West een mogelijke aanpak voorstellen (activeren, informeren, enthousiasmeren, binden en promoten). Deze Kick-off map vormt daarmee het fundament onder dit plan van aanpak.

*Figuur 1: Nationaal Park
Hollandse Duinen*

1

De stikstof- uitdagingen zijn groot

NPHD wordt ernstig bedreigd door de huidige stikstofcrisis¹. De unieke natuur verdwijnt en verarmt doordat stikstof de duinen vermest. Er moet veel gebeuren om het tij te keren.

Op initiatief van de provincie Zuid-Holland is een groot aantal partijen gestart met een gebiedsgerichte aanpak van dit probleem. Doel van deze gebiedsgerichte aanpak is de natuur te versterken, de oorzaak aan te pakken door de stikstofuitstoot te verlagen en vergunningverlening weer mogelijk te maken.

Om de stikstofcrisis succesvol aan te pakken is actie van alle partijen noodzakelijk, vergelijkbaar met de energietransitie. Tot nog toe zijn vooral (semi) overheidspartijen betrokken bij de gebiedsgerichte aanpak. Het is de wens van de initiatiefnemers van NPHD dat óók bedrijven in de regio zelf in beweging komen om een bijdrage te leveren aan de stikstofproblematiek en de ontwikkeling van het nationale park.

Daarmee wordt het bedrijfsleven zich meer bewust van de stikstofproblematiek en versterken we hun betrokkenheid bij NPHD. Bovendien levert elke stikstofreductie direct een positieve bijdrage aan het doel de verschillende unieke natuurgebieden binnen NPHD te beschermen en te behouden.

NPHD heeft daarom Circulair West uitgenodigd om haar pioniers mee te laten denken over manieren waarop de stikstofcrisis met hulp en ondersteuning van het bedrijfsleven kan worden gekeerd zodat de natuur weer kan verbeteren.

Wat is stikstof

Stikstof is een gas dat overal om ons heen is: ongeveer 78% van de lucht om ons heen bestaat uit stikstof. Samen met zuurstof of waterstof wordt stikstof omgezet in stikstofoxiden (NO_x) of ammoniak (NH_3), dit wordt reactieve stikstof genoemd. Stikstof en reactieve stikstof zijn

1. <https://www.zuid-holland.nl/onderwerpen/natuur-landschap/natuurrijk-zuid/natura-2000/aanpak-stikstof/waarom-stikstofprobleem/>

onmisbaar voor de mens en de natuur, maar te veel van beide is wel schadelijk. Het probleem is dus niet de stikstof op zichzelf, maar de hoeveelheid ervan. Om de stikstofproblematiek goed te begrijpen, zijn drie termen belangrijk:

- **emissie** (hoe komt het in de lucht),
- **concentratie** (hoeveel zit er in de lucht) en
- **depositie** (hoe komt het op/in de grond).

Emissie

Stikstofoxiden (NO_x) komen vrij bij de verbranding van fossiele brandstoffen. Op grote schaal komen deze vrij door uitlaatgassen van verkeer en industrie, maar ook op kleine schaal gebeurt dat door o.a. het verwarmen van een woning met een gasgestookte installatie.

Ammoniak (NH_3) komt vooral uit de landbouw, maar ook het verkeer, mensen en huisdieren produceren ammoniak. Boeren gebruiken mest omdat het zorgt voor een betere plantengroei en hogere gewasopbrengsten. Uit de mest verdamt stikstof in de vorm van ammoniak en zo komt het in de lucht. Een ander deel van de stikstof uit de mest spoelt uit naar het grondwater.

Concentratie

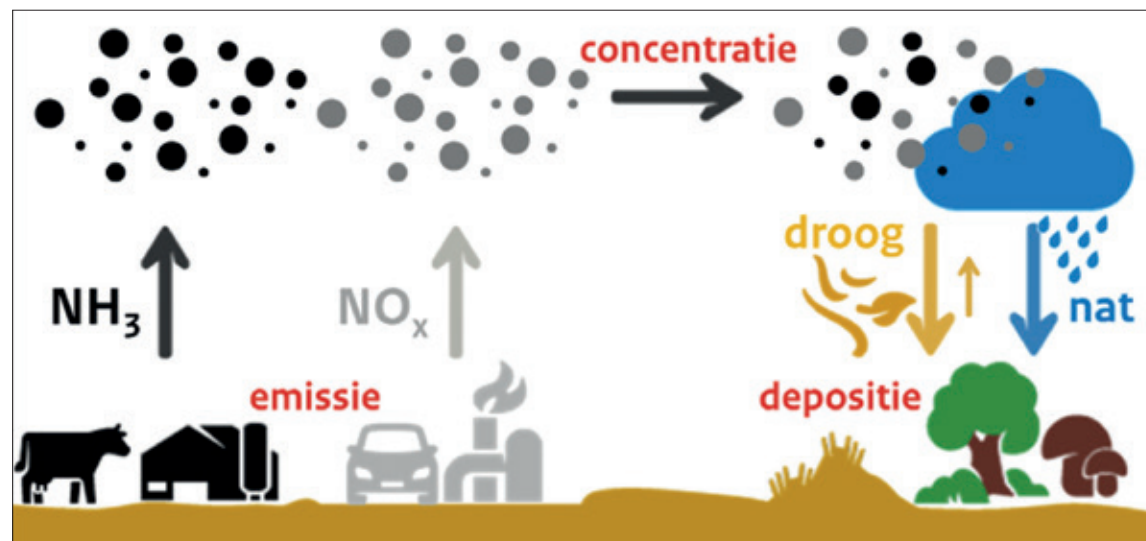
Te veel stikstof in de lucht, of: een hoge stikstofoxidenconcentratie, is schadelijk voor de natuur en de gezondheid. Vooral mensen met longklachten en astma hebben er last van. Daarnaast zijn grote hoeveelheden ammoniak in de lucht ook schadelijk voor de mens.

Depositie

De stikstofoxiden en ammoniak die in lucht zitten, slaan uiteindelijk op de grond neer. Dit heet stikstofdepositie. De stoffen kunnen met neerslag meekomen; dit

heet natte depositie. Maar planten en de bodem kunnen ook direct stikstof uit de lucht opnemen; dit heet droge depositie.

Door depositie van stikstofoxiden en ammoniak wordt de bodem rijk aan voedingsstoffen. Alleen als er te veel reactieve stikstof neerslaat, verzuurt de bodem. Daar kunnen bepaalde planten niet tegen en die sterven af. Andere planten kunnen juist goed tegen stikstofoxiden, wat overwoekering tot gevolg heeft. Hierdoor ontstaat een monocultuur aan planten, te veel van één soort dus.

Figuur 2. Weergave stikstofoxide emissie en depositie (RIVM).

Natuurgebieden kunnen daardoor extreem veranderen. Want met het verdwijnen van bepaalde plantensoorten, verdwijnen ook dieren die daarvan leven. Denk aan bijen en insecten, die op hun beurt weer belangrijk zijn voor de bestuiving van onze gewassen en onze voedselproductie. Te veel stikstofdepositie levert dus op grote schaal problemen op voor mens en natuur.

Waarom stikstof een probleem is

Natuur is van ons allemaal, maar vooral ook vóór ons allemaal. Zonder natuur geen leven, geen voedsel, geen schone lucht, geen leefbaar klimaat en geen fijne leefomgeving om in te wonen, werken en recreëren. Onze natuur is verwaarloosd en staat onder grote druk. Ook de unieke natuurgebieden in NPHD verdwijnen en verarmen als gevolg van de vermesting van de duinen door stikstofdeposities afkomstig van binnen en buiten de Randstad.

De unieke natuur van NPHD kon juist ontstaan dankzij een zeer stikstofarme omgeving in combinatie met een zout en kalkrijk zeeklimaat. Door de enorme stikstofdeposities hollen een groot aantal unieke plant- en diersoorten, waaronder insecten en vogels, in een rap tempo achteruit.

Door meer kwalitatieve ruimte te bieden aan NPHD neemt de biodiversiteit toe, wordt het landschap aantrekkelijker en onze leefomgeving gezonder.

Er moet veel gebeuren om het tij te keren. Een teveel aan stikstof is niet alleen slecht voor de natuur, maar ook voor onze eigen gezondheid. De deken van stikstof draagt bij aan grootschalige luchtverontreiniging. Daarom is het tijd voor een grote omslag die iedereen ten goede komt. Met als belangrijke bijvangst een toekomstbestendig NPHD. Door meer kwalitatieve ruimte te bieden aan NPHD neemt de biodiversiteit toe, wordt het landschap aantrekkelijker en onze leefomgeving gezonder. Als we stikstofemissies verlagen, heeft dit namelijk ook positieve effecten op de kwaliteit van oppervlakte- en drinkwater en luchtkwaliteit en daarmee op onze volksgezondheid.

Bovendien ontstaat er door een verlaging van de stikstofdepositie ruimte voor nieuwe economische ontwikkelingen, want door de extra stikstofruimte wordt het weer mogelijk vergunningen te

verlenen. Projecten die ook maatschappelijk van belang zijn en nu vanwege de stikstofproblematiek muurvast zitten, kunnen dan weer vlot getrokken worden. Op initiatief van de provincie Zuid-Holland is daarom een groot aantal (semi) overheidspartijen gestart met een gebiedsgerichte aanpak van deze stikstofproblematiek waarbij de natuur versterken centraal staat.

Actie bedrijfsleven noodzakelijk

Tot nog toe zijn vooral (semi)overheidspartijen betrokken bij deze gebiedsgerichte aanpak die de stikstofcrisis moet keren. Zij hebben onder andere in samenwerking met natuur- en milieuorganisaties acties in gang gezet die moeten bijdragen aan natuurherstel. Zij hebben bijvoorbeeld door stikstof verrijkte bodem afgegraven waarna ze met zandverstuivingen het oude evenwicht proberen te herstellen. Ook door het verwijderen van

uitheemse soorten of het injecteren van kalk proberen we elders in Nederland de balans in de bodem te herstellen.

Maar dit is bijna allemaal symptoombestrijding en geen bronbestrijding. Het blijft dweilen met de kraan open. Terwijl de grootste (gezondheids-)winst te behalen valt met stikstofreductie: de kraan dichtdraaien. Dat kan de landbouwsector bijvoorbeeld doen door hun gronden extensiever te gebruiken en tegelijk drastisch minder geïmporteerd krachtvoer en kunstmest te gebruiken.

Met dit icoonproject richten we ons daarom op bronbestrijding door reductie van stikstofemissie bij bedrijven. Bedrijven moeten zich bewust(er) worden van de problematiek en hun eigen bijdrage daaraan. Extra aandacht verdient het feit dat de contouren van NPHD zich niet beperken tot de grenzen van de traditionele natuurgebieden, maar ook de bebouwde bedrijfs- en woonomgeving omvatten. Tegelijkertijd moeten we constateren dat de NO_x -emissie versnipperd plaatsvindt, stikstof zich verplaatst via de lucht, stikstofdepositie daardoor lastig te bestrijden is en er veel gebiedseigenaren zijn. Hoewel dat de zaak compliceert, mag dat de ambi-

ties en de urgentie niet verminderen. Er is geen tijd meer te verliezen gelet op de dramatische teruggang van de natuur in het gebied.

Wanneer ze zich meer bewust zijn van het stikstofprobleem, zullen bedrijven zich steeds meer verbonden voelen met NPHD. Dat maakt het ook eenvoudiger om hen te enthousiasmeren en te activeren om vrijwillig hun stikstofemissie te verlagen. Op individueel niveau, maar ook collectief vanuit samenwerking met andere bedrijven, overheden en natuur- en milieuorganisaties. Dan gaan bedrijven samen werken aan oplossingen in plaats van dat ze de maatregelen van bovenaf opgelegd krijgen.

Wanneer ze hun stikstofuitstoot verminderen, maken bedrijven zichzelf niet alleen toekomstbestendig en toekomstwaardig, ze leveren óók een belangrijke bijdrage aan de realisatie van de doelen van NPHD en aan natuurherstel. Welk bedrijf wil zich daar nou niet positief mee associëren?

2

Doelstelling: een gebieds- en bedrijfsgerichte aanpak

Het is onze ambitie om een gebieds- en bedrijfsgerichte aanpak te ontwikkelen waarmee we het bedrijfsleven kunnen verbinden aan de instandhoudingsdoelen van NPHD. Als bedrijven zich vrijwillig verbinden aan stikstofreducerende oplossingen, kunnen we (de effecten van) stikstofdepositie in dit prachtige gebied terugdringen.

In samenspraak met de provincie Zuid-Holland, NPHD en Circulair West zijn de volgende drie doelstellingen geformuleerd voor dit project:

1. Circulair West stelt een Plan van Aanpak op waarmee bedrijven hun stikstofuitstoot verminderen en zo de natuurlijke kwaliteiten van NPHD vergroten.
2. Circulair West en NPHD vertalen dit Plan van Aanpak naar een handvest met concrete acties.
3. Van daaruit starten we bedrijven te verbinden die willen bijdragen aan de vermindering van de stikstofdepositie en de ontwikkeling van NPHD.

Deze doelstellingen zijn onderling afhankelijk van elkaar en volgen elkaar op. In dit Plan van Aanpak beperken we ons daarom tot de eerste doelstelling. De tweede en derde doelstelling kunnen we realiseren dankzij de in dit document geschetste basiscontouren van mogelijke oplossingen.

We beperken ons hier tot een specifieke gebieds- en bedrijfsgerichte aanpak. Generieke problemen rond stikstof worden daarmee niet opgelost. Deze laten we bewust over aan Europese, landelijke en provinciale reductieprogramma's zoals het Rijksprogramma 'Aanpak Stikstof'² en het

2. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/aanpak-stikstof>

provinciaal programma 'Aanpak Stikstof'³
die zich daarop richten. Oplossingen

3. <https://www.zuid-holland.nl/onderwerpen/natuur-landschap/natuurrijk-zuid/natura-2000/aanpak-stikstof/>

komen daarbij vaker voort uit meer generieke maatregelen en dwang (denk bijvoorbeeld aan het terugbrengen van de maximumsnelheid op de snelwegen tot 100 km per uur, het verlagen van de ammoniakuitstoot via veevoer en de ingezette warme sanering van varkenshouderijen).

Door ons specifiek op bedrijven in of in de nabijheid van het NPHD te richten, blijven we dichtbij huis. Die bedrijven zijn emotioneel en economisch verbonden aan het gunstige woon/werkklimaat in NPHD en dat kan als een vliegwiel werken.. Ze kiezen er vrijwillig en bewust voor hun stikstofuitstoot te reduceren om zo de natuur in het gebied te herstellen. Een gebied dat hun achtertuin vormt. Elke NO_x-reductie zorgt rechtstreeks voor natuurherstel en versterkt de robuustheid van de unieke inheemse flora en fauna.

Bovendien maken deze stikstofreducerende maatregelen op termijn ook weer nieuwe economische ontwikkelingen mogelijk die nu vanwege de stikstofoverschrijdingen niet meer vergund kunnen worden. En ook dat is wenselijk voor een toekomstbestendige economie.

3

Onze aanpak

Hoe kunnen we ervoor zorgen dat bedrijven op vrijwillige basis hun stikstofuitstoot gaan reduceren? Wat is daarvoor nodig en op welke manier kunnen we bedrijven stimuleren om daar enthousiast werk van te maken?

Daarvoor is een gebiedsgericht actieprogramma voor bedrijven noodzakelijk. Een handvest met concrete acties (doelstelling 2) die natuurherstel en stikstofreductie combineren.

Uitgangspunten

In ons gebiedsgerichte actieprogramma voor bedrijven staan de volgende vier uitgangspunten centraal:

1. Stikstofdepositie reduceren
2. NPHD versterken
3. Bewustwording vergroten
4. Eigenaarschap creëren

Uitgangspunt 1 Stikstofdepositie reduceren

Bedrijven en hun economische activiteiten vormen een belangrijke bron van stikstofuitstoot die neerslaat in NPHD. Door

deze stikstofemissie te reduceren kunnen bedrijven een (grote) bijdrage leveren aan de doelen van NPHD. We zetten deze bedrijven aan tot actie door te helpen hun huidige NO_x-emissie inzichtelijk te maken, door concrete suggesties te doen om die uitstoot te verminderen en door daadwerkelijke reductie van de stikstofemissie te belonen. Idealiter spreken we daarbij een concreet meetbare reductiedoelstelling af met deelnemende bedrijven. Bijvoorbeeld: 'een NO_x-vermindering van 20% in 2025 ten opzichte van 2019 (pre Corona)'.

Uitgangspunt 2 NPHD versterken

Door de stikstofdepositie in het gebied te verminderen en specifieke herstelmaatregelen te nemen, versterken we de overgangsgebieden en maken we de bestaande natuur robuuster en meer stikstofbestendig. Door ook in de bebouwde

bedrijfs- en woonomgeving NPHD zichtbaarder te maken en te verbinden met de natuurgebieden versterken we niet alleen het hele ecosysteem maar maken we het ook nog eens herkenbaarder voor bedrijven en inwoners. Partijen realiseren zich dan nog meer wat een prachtige en unieke leefomgeving NPHD hen als voor- en achtertuin biedt. Bijvoorbeeld: 'NPHD ook in de bedrijfs- en woonomgeving zichtbaar maken met inheemse flora en uitleg over de stikstofproblematiek waar het natuurgebied onder gebukt gaat'.

Uitgangspunt 3 **Bewustwording vergroten**

Wanneer we NPHD zichtbaarder maken en de urgentie van de stikstofreductie daaraan koppelen, vergroten we de bewustwording van het probleem bij bedrijven. Bedrijven zullen meer en eerder geneigd zijn hun eigen bijdrage kritisch tegen het licht houden. Het is daarom belangrijk dat we ondernemers laten weten wat hun lokale en/of regionale bijdrage is aan de te hoge stikstofdepositie. Zo kunnen we ze ertoe bewegen maatregelen te nemen. Bijvoorbeeld: 'door per gemeente in NPHD een top-10 op te stellen van bedrijven met de hoogste stikstofemissie en hen uit te

nodigen met concrete oplossingen te komen om hun stikstofuitstoot te reduceren.'

Uitgangspunt 4 **Eigenaarschap creëren**

Als bedrijven zich bewust zijn van hun eigen rol in de stikstofproblematiek van NPHD, ontstaat een wederzijdse verantwoordelijkheid voor de instandhoudingsdoelen en daarmee eigenaarschap. Bedrijven worden intrinsiek gemotiveerde ambassadeurs van NPHD die zich vrijwillig actief inzetten om hun stikstofuitstoot te reduceren. Bewustwording en eigenaarschap gaan dan ook hand in hand. Met storytelling delen we positieve resultaten om andere bedrijven te stimuleren hun NO_x-uitstoot terug te brengen. Bijvoorbeeld: 'door bedrijven in hun werkomgeving zichtbaar te maken als ambassadeurs van het natuurgebied'.

Tien inzichten

Op basis van deze uitgangspunten hebben de pioniers van Circulair West onderzocht wat er nodig is om bedrijven enthousiast te maken voor de doelen van NPHD en ze te activeren vrijwillig stikstof te reduceren.

Dit heeft tien specifieke inzichten opgeleverd:

1. **Het stikstofprobleem kenbaar en herkenbaar maken.**
2. **Contouren NPHD zichtbaar maken.**
3. **Meerwaarde van NPHD benadrukken.**
4. **De grote stikstofuitstoters identificeren.**
5. **Concrete oplossingen bieden waarmee bedrijven hun NO_x kunnen reduceren.**
6. **NO_x-reductie stimuleren met een beloningssysteem.**
7. **Aan ambassadeur- en eigenaarschap bij bedrijven bouwen.**
8. **Aansluiting zoeken bij bestaande initiatieven en ontwikkelingen.**
9. **Meerwaarde van NPHD duidelijk maken bij bedrijven.**
10. **Infrastructurele aanpassingen versterken NPHD.**

In de tweede fase van dit project vullen we deze inzichten verder aan en vertalen we ze naar een gebiedsgericht actieprogramma (een handvest met concrete acties).

In dit Plan van Aanpak volstaan we met een nadere toelichting en uitleg van deze tien inzichten en op welke manier die kunnen bijdragen aan de doelen van NPHD.

Inzicht 1

Het stikstofprobleem kenbaar en herkenbaar maken

- a. Het stikstofprobleem toegankelijk uitleggen, inclusief de verschillen tussen CO₂ en NO_x. Ook het verschil tussen NO_x-emissie en NO_x-depositie is belangrijk.
- b. Visualiseer met interactieve afbeeldingen en grafieken zowel de negatieve impact op NPHD van stikstofuitstoot door bedrijven als de positieve effecten als die uitstoot vermindert (voorbeeld Milieucentrale voor consumenten).
- c. Help bedrijven zich bewust te worden van de effecten van hun bedrijfsvoering op dit unieke kwetsbare natuurgebied (bijvoorbeeld door de manier waarop logistiek binnen het gebied plaatsvindt).
- d. Geef uitleg over het belang van NPHD ende bedreigingen vanwege NO_x en draag mogelijke oplossingen aan.

- e. Stel samen met bedrijven en gemeenten gemeenschappelijke streefwaarden op voor stikstofdepositie in het gebied van NPHD. Leg die ambitie als stip op de horizon vast in het actieprogramma waarin staat wie wat doet en wanneer het doel is bereikt.

Inzicht 2

Contouren NPHD zichtbaar maken

- a. Maak bedrijven duidelijk dat ook hun bedrijfs- en woonomgeving onderdeel uitmaakt van het gebied van NPHD. Zo beseffen ze dat het gebied een veel grotere contour heeft dan enkel het huidige natuurgebied.
- b. Maak deze contouren zichtbaar in de omgeving met herkenbare uitingen van NPHD (zoals borden en digitale uitingen, voor bedrijven en bezoekers).
- c. Zorg voor een visuele verbinding met NPHD door op bedrijventerreinen en (nieuwe) woonlocaties gebiedseigen beplanting buiten het natuurgebied aan te planten (natuurbuffers). Daarmee maak je het natuurgebied zichtbaarder in het straatbeeld.

- d. Plaats daarbij informatieborden over het type beplanting. Leg uit waarom stikstofdepositie deze planten bedreigt en wat o.a. het bedrijfsleven doet om NPHD weer gezond te maken.
- e. Geef met specifieke zoneringen van kerngebieden in NPHD (zorg-, ontwikkel- en recreatiegebieden) de meest kwetsbare gebieden aan.
- f. Wijs zogenaamde informatie- en beleeflocaties (zoals NPHD-poorten) aan in NPHD zodat bezoekers worden meegenomen in deze veelal onzichtbare wereld.
- g. Leg deze locaties bij voorkeur aan buiten het natuurgebied (meer extensief) zodat je auto- en parkeerdruk in de natuur voorkomt. Zo ontzorg je niet alleen de kwetsbare natuur van NPHD, maar je biedt daarmee ook kansen om het natuurgebied zichtbaarder te maken in de bebouwde bedrijfs- en woonomgeving.

Inzicht 3

Meerwaarde van NPHD benadrukken

- a. Benadruk dat meer natuur in NPHD de biodiversiteit vergroot en een aantrekkelijker landschap en een

gezondere leefomgeving voor mens, plant en dier creëert. Het verlagen van stikstofemissies heeft ook positieve effecten op de kwaliteit van oppervlakte- en drinkwater, luchtkwaliteit en de volksgezondheid.

- b. Verduidelijk dat de aanwezigheid van een vitaal NPHD bijdraagt aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor bedrijven en hun werknemers.
- c. Geef bedrijven de kans om de doelstellingen van NPHD te onderschrijven en hun stikstofuitstoot te reduceren, waardoor ze zich als een maatschappelijk verantwoord ambassadeur van het natuurgebied kunnen presenteren.
- d. Zorg voor een NPHD-platform waarop bedrijven zich als ambassadeur zichtbaar kunnen committeren aan de doelen van het natuurgebied. Dit draagt ook bij aan informatieverstrekking, samenwerking en saamhorigheid.
- e. Laat NPHD een eigen krachtige communicatie ontwikkelen gericht op het verleiden van bedrijven om mee te doen (via online platforms, nieuwsbrieven, magazines e.d.).

Inzicht 4 **De grote stikstofuitstoters identificeren**

- a. De gemeente identificeert de tien grootste NO_x-uitstoters uit het bedrijfsleven. Richt een speciaal actieprogramma in om te zorgen dat die bedrijven zich eigenaar van het probleem voelen en om ze te motiveren zelf stappen te zetten om hun stikstofuitstoot te verminderen.
- b. De provincies Zuid-Holland en Noord-Holland identificeren daarnaast de 100 grootste NO_x-uitstoters uit het bedrijfsleven. Richt voor deze bedrijven een speciaal actieprogramma in om te zorgen dat die bedrijven zich eigenaar van het probleem voelen en om ze te motiveren zelf stappen te zetten om hun stikstofuitstoot te verminderen.
- c. Spreek gemeenten aan op hun verantwoordelijkheid voor de volksgezondheid als mede-gebiedseigenaar van NPHD en activeer ze om hun lokale bedrijfsleven te wijzen op de noodzaak om stikstofreducerende maatregelen te nemen.
- d. Zet bedrijven die zich aansluiten bij de doelen van NPHD via de (lokale/regi-

onale) media positief in het zonnetje. Dat werkt enthousiasmerend voor andere bedrijven om ook stappen te gaan zetten.

- e. Overweeg notoire NO_x-uitstoters via diezelfde media te laten bevragen op welke manier ze hun stikstofuitstoot denken te gaan verminderen als ze niet vrijwillig tot reducerende actie overgaan.

Inzicht 5 **Concrete oplossingen bieden waarmee bedrijven hun NO_x kunnen reduceren**

- a. Kom met concrete handvatten en oplossingen die bedrijven perspectief bieden op stikstofreductie en deel opgedane ervaringen, denk onder andere aan:
 - i. Mobiliteit zonder emissie, door bijvoorbeeld voertuigen en materieel te elektrificeren of ze met waterstof aan te drijven (inclusief voldoende duurzame energie en laadinfrastructuur).
 - ii. Duurzamer energiegebruik van fabrieken en zware machines, ook door te elektrificeren of toepassen van waterstof

- iii. Energiebesparing.
- iv. NO_x-filtertechnieken toepassen (er zijn diverse systemen voor emissiereductie in omloop, onder andere voor een motor of verbrandingsinstallaties).
- v. NO_x-uitstoot van stookinstallaties verminderen (oxidatiesystemen, warmtepompen om meer warmte uit aardgas te halen, extra rookgasreiniging met NO_x-filtertechnieken).
- vi. Zelf duurzame energie op wekken en opslaan, ook op werklocaties (zonnepanelen, geothermie, bodemwarmte of windenergie in combinatie met kleine of gekoppelde batterijopslagsystemen).
- vii. In het gebied samenwerken aan slimme oplossingen en technische innovaties om de vervoersbewegingen minimaliseren (schone distributie via hubs en bundeling van vervoerstromen).
- viii. Een (gedeelde) vervoershubs realiseren en gedeeld woon-werkverkeer stimuleren (realiseer een mobiliteitshub op grotere afstand van de kwetsbaarste gebieden van NPHD en koppel daaraan een mobiliteitsplan voor medewerkers met een centrale overstap van de hub naar deelauto of deelfietsen).
- b. Zet in op kringlooplandbouw, circulariteit van mest en beproefde emissiearme stalsystemen. Bijvoorbeeld door mestsystemen te scheiden of 'vitalisers' met schelpkalk te gebruiken reduceert de landbouw de NO_x-uitstoot.
- c. Help landbouwbedrijven met emissiereductie via innovatie of door om te schakelen naar natuurinclusieve bedrijfsvoering op basis van agrarisch natuurbeheer.
- d. Onderzoek of bedrijven hun stikstofuitstoot op locatie 'vast' kunnen houden met onder andere wadi's en stikstof-fixerende beplanting zodat deze niet elders in NPHD neerslaat.
- e. Werk met een stikstof-natuurfonds voor NPHD waarmee bedrijven vrijwillig hun NO_x-uitstoot financieel compenseren door bij te dragen aan de omzetting van landbouw- / bollengronden naar natuur en water.
- f. Meet, registreer en monitor uitstoot en reductie per bedrijf. Elk deelnemend bedrijf legt zijn NO_x-reductie vast in de nationale stikstofbank en deelt deze data tevens met NPHD zodat we de individuele en collectieve stikstofreductie kunnen monitoren.
- g. Verbind bedrijven aan fiscale, bancaire of subsidiespecialisten om de investerings-, afschrijvings- en subsidiemogelijkheden in kaart te brengen. Zo zijn er regelingen voor verduurzaming, opkoopregelingen voor stoppers en specifieke regelingen voor piekbelasters om bijvoorbeeld te innoveren en/of de bedrijfsvoering te verduurzamen of te verplaatsen.

Inzicht 6 NO_x-reductie stimuleren met een beloningssysteem

- a. Introduceer voor bedrijven een ***, ** of * sterren participatieprogramma voor stikstofreductie (goud, zilver, brons - bijv. 30% / 20% / 10% stikstofreductie).
- b. Laat deelnemende bedrijven zich committeren aan concrete doelstellingen voor stikstofreductie op de langere termijn en bouw prikkels en stimulansen in.
- c. Bedrijven rapporteren hun stikstofreductie digitaal aan NPHD op basis van hun inbreng in de nationale stikstofbank. Hoe hoger de reductie, des te meer beloningen een bedrijf ontvangt, bijvoorbeeld:

- i. Gouden deelnemers krijgen 'full exposure' (fysieke vermelding van bedrijfsnaam en logo in hun gebied van NPHD en vermelding op de website) en 'benefits' (o.a. een dagdeel op pad met de boswachter met relaties)).
- ii. Bronzen deelnemers krijgen een digitale vermelding op de site en in media-uitingen en worden gestimuleerd om hun ambities te verhogen.
- d. Beloon alleen meetbare en verifieerbare NO_x-verminderingen van bedrijven maar zet ze dan als NPHD ook echt in het zonnetje (via o.a. eigen mediakanalen, fysiek in het natuurgebied en in 'free publicity' bij lokale en regionale media).
- e. Zorg voor zichtbaarheid van de collectieve stikstofreductie van deelnemende bedrijven in elk van de participatieprogramma's op de site van NPHD met een "NO_x-besparingsmeter" (dagelijks/maandelijks/jaarlijks te actualiseren).
- f. Vergroot de bewustwording en activeer andere bedrijven om ook mee te doen door regelmatig specifieke filmpjes over de stikstofreductie van deelnemende bedrijven te maken.

- g. Faciliteer bedrijven om met de impact van hun stikstofreductie op NPHD maatschappelijk en commercieel naar buiten te kunnen treden. Dat kan bovendien andere bedrijven enthousiasmeren om deel te nemen aan het programma.
- h. Koppel de stikstofreductie aan de Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDG's).
- i. Werk samen met gebiedseigenaren (gemeenten) om hen jaarlijks een "NO_x-reductie award" voor de bedrijven in hun gemeente namens NPHD te laten overhandigen (welk bedrijf heeft de meeste NO_x-reductie weten te realiseren, wat was het meest originele en/of meest effectieve idee om stikstofuitstoot terug te brengen, etc.).

Inzicht 7

Aan ambassadeur- en eigenaarschap bij bedrijven bouwen

- a. Informeer bedrijven beter over de stikstofproblematiek en de positieve impact die zij daarop kunnen hebben door te bouwen aan bewustwording. Bezoek samen het park en schenk aandacht aan educatieve elementen. Dat zal de verbinding met het gebied vergroten en versterken. Bedrijven

hebben dan een intrinsieke motivatie om zelf in actie te komen en worden zo eigenaar van het probleem en ambassadeur voor de oplossing.

- b. Maak de meerwaarde van NPHD voor hun bedrijfsomgeving duidelijk (denk aan het recreatieve karakter voor een positief vestigingsklimaat, een aantrekkelijk woonklimaat maar ook aan de kustroute, drinkwatervoorziening, dieren en biodiversiteit). Bedrijven voelen zich dan meer verbonden met NPHD, het vormt letterlijk hun voor- en achtertuin waarin ook hun werknemers wonen en recreëren. Bedrijven zijn daar een integraal onderdeel van.
- c. De activatie kan verder vergroot worden door bijvoorbeeld:
 - i. Bedrijven meer verantwoordelijkheid te geven voor een deel van de (herstel) activiteiten die in en rond het park georganiseerd worden. Leg lokaal de verbinding met het bedrijfsleven door bijvoorbeeld structureel een 'koffietafel' te organiseren en bedrijven direct bij het NPHD te betrekken door daar ideeën uit te wisselen en samen op te trekken.
 - ii. Een brief van NPHD (mede ondertekend door ZHL, Staatsbosbeheer, PZH en CW) te sturen aan de ge-

meenten (als gebiedseigenaren) en ondernemersverenigingen waarin we bedrijven uitnodigen zich te gaan inzetten voor de doelen van het natuurgebied.

- iii. Bedrijven te wijzen op veranderende wet- en regelgeving, ook vanuit de EU (EU-Taxonomie⁴). Met een dergelijke trigger kan er met steun van de gemeenten en ondernemersverenigingen wellicht een beweging op gang komen om bedrijven ertoe te bewegen vrijwillig stikstofreducerende maatregelen te gaan nemen.
- iv. Gemeenten een lokaal participatieprogramma stikstofreductie te laten omarmen en kracht bij te laten zetten door een publieke ondertekening. Bedrijven die zich aan het programma committeren moeten dan collectief zichtbaar worden gemaakt. Bijvoorbeeld door als gemeente steeds met vijf of tien bedrijven in een gezamen-

4. EU Taxonomie is een classificatiesysteem waarmee bedrijven en organisaties getoetst kunnen worden op hun investeringen in duurzame activiteiten.

- lijke (pers)bijeenkomst met NPHD deze ambities te ondertekenen.
- v. (Helden)verhalen delen van deelnemende bedrijven die anders durven te denken en te doen, als voorbeeld van lokale gebiedstrekken. Dat helpt andere bedrijven te overtuigen om ook mee te doen en de kwaliteiten van NPHD te herstellen en vergroten. Gezond ondernemen raakt ook zaken als het vestigingsklimaat, recreatiekansen, het bevorderen van de gezondheid, sport en ontspannen, de rol van NPHD bij waterzuivering en in de hout-voedselketen.
- d. Laat bedrijven ook met eigen inzet bijdragen aan het herstel en versterken van NPHD. NPHD is niet een bestemming om kortstondig iets te ervaren (en enkel te consumeren), maar juist een plaats waar bedrijven productief aan kunnen bijdragen door iets positiefs achter te laten. Dat maakt de verbinding ook sterker en blijvender.
- e. Beheerders kunnen bijdragen door jaarlijks een lijst op te (laten) stellen met specifieke NPHD-projecten die bijdragen aan natuurherstel. Bedrijven kunnen daar dan op intekenen om aan mee te doen.

- f. Organiseer netwerkborrels en meet-ups in samenwerking met de gemeenten die onderdeel uitmaken van NPHD waarop het bedrijfsleven elkaar kan ontmoeten en meegenomen wordt in de problematiek. Door regelmatig contact te hebben kunnen initiatieven die succesvol zijn gebleken ook door andere bedrijven worden opgepakt (het delen van kennis en kunde).
- g. Publiceer jaarlijks de behaalde resultaten van het gebiedsgerichte actieprogramma, inclusief het totaal van de stikstofreductie. Koppel dit direct terug aan de deelnemende bedrijven op een speciale 'bedrijvendag'.
- h. Maak het laagdrempelig voor bedrijven om mee te doen met het stikstofreductieprogramma, door ze aan te laten sluiten bij initiatieven van andere partijen.
- i. Zorg voor (gezamenlijke) activiteiten voor het bedrijfsleven, afhankelijk van hun deelnamecategorie aan het participatieprogramma (specifiek gericht op verschillende doelgroepen, bijv. keep it clean day, ervaringstochten voor volwassenen en kinderen en bedrijfsuitjes).

Inzicht 8

Aansluiting zoeken bij bestaande initiatieven en ontwikkelingen

- a. Benadruk koppelkansen met de reductie van de NO_x- en CO₂-uitstoot.
- b. Wijs op financiële, fiscale en subsidie-regelingen die financiële ondersteuning bieden bij stikstofreductie.
- c. Verduidelijk hoe bedrijven de (inter) nationale wetgeving kunnen inzetten om bij te dragen aan de doelen van NPHD. Zo maakt de EU Taxonomie duidelijk welke activiteiten wel of niet duurzaam mogen heten op grond van hun wetenschappelijk getoetste bijdrage aan het voorkomen van klimaatverandering of beperken van de gevolgen ervan. (Grote) bedrijven moeten daarover verplicht gaan rapporteren (volgens de Corporate Sustainability Reporting Directive of CSRD⁵), inclusief het geven van verantwoording over hun inzet. Het deelnemen aan een stikstof-

5. Volgens de Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) zijn vanaf 2024 steeds meer bedrijven verplicht te rapporteren over de impact van hun activiteiten op mens en milieu.

reductieprogramma ten gunste van NPHD kan daar een concrete vertaling van zijn.

- d. Initieer lokale initiatieven met gebiedseigenaren en koppel deze aan de nationale doelstellingen van NPHD (bijv. Trias Westland dat aardwarmte gebruikt om kassen te verwarmen).
- e. Zorg voor verbinding tussen lokale ondernemersverenigingen en lokale gebiedseigenaren (gemeenten) en betrek hen bij de doelen van NPHD (lieft concreet met duiding van de grootste NO_x-vervuilers gekoppeld aan mogelijke oplossingsrichtingen).
- f. Stikstofreductie levert ook een bijdrage aan het verduurzamen van andere maatschappelijke uitdagingen, zoals vermindering van de uitstoot van broeikasgassen, het verbeteren van de water- en luchtkwaliteit, het tegengaan van verdroging, klimaatadaptatie en de realisatie van kringlooplandbouw. Zoek daarom daar waar mogelijk de aansluiting met deze andere maatschappelijke uitdagingen.

Inzicht 9

Meerwaarde van NPHD duidelijker maken bij bedrijven

- a. De zichtbaarheid van NPHD op bedrijfslocaties moet omhoog. Die zichtbaarheid komt de ambities die ten grondslag liggen aan het natuurgebied ten goede maar vergroot ook de emotionele binding van bedrijven met het gebied. De meeste bedrijven realiseren zich niet dat hun bedrijfslocatie en daaraan gerelateerde activiteiten zich midden in NPHD bevinden.
- b. Zorg voor een zichtbare verbinding van NPHD met de omgeving van bedrijven en bedrijfsterreinen. Dat versterkt de emotionele band met het natuurgebied en vergroot de bewustwording van de stikstofproblematiek.
- c. NPHD kan een actieprogramma starten om bedrijven op bedrijfsterreinen te stimuleren de openbare ruimte en hun bedrijfstuinen in te richten overeenkomstig de flora van NPHD.

Inzicht 10

Infrastructurele aanpassingen

- a. Zorg ervoor dat de meest kwetsbare gebieden alleen bereikbaar zijn met

vervoermiddelen die geen NO_x uitstoten (dus geen grote wegen of parkeerterreinen dwars door kwetsbaar gebied).

- b. Overweeg een recreatiezoneringsplan dat moet zorgen voor een goede balans tussen natuur en recreatie. Neem daarin maatregelen om gemotoriseerde voertuigen niet toe te laten tot de meest kwetsbare gebieden (stimuleer openbaar vervoer en fietsgebruik al dan niet met korting op basis van een NPHD-toegangspas).
- c. Beperk ook de infrastructuur naar kwetsbare gebieden toe. Zo zorgen we voor een lagere NO_x-uitstoot door recreatief verkeer. Ontwikkel tegelijkertijd sterke infrastructuur op plekken waar de natuur recreatiedruk beter aankan.
- d. Stimuleer bedrijven om minder NO_x-uitstotende transportbewegingen te maken. Dat kan onder andere door auto's te elektrificeren of met smart mobility⁶ oplossingen eventueel vanuit een mobiliteitshub⁷.

6. Smart mobility maakt slim gebruik van data en digitalisering in het verkeer.

7. Een mobiliteitshub is een centrale plek waar mensen elektrische deelauto's en deelfietsen kunnen vinden.

- e. Vraag gebiedseigenaren te onderzoeken of ze milieuzones kunnen invoeren voor vervuילend vervoer (scooters, auto's, bussen en vrachtauto's).
- f. Creëer ontmoetings- en overstaplocaties voor (elektrische) deelmobiliteit.
- g. Informeer gebiedseigenaren (gemeenten) over de contouren van NPHD. Verzoek hen in hun omgevingsvisie bij nieuwe gebiedsontwikkelingen (woonwijken en bedrijventerreinen) rekening te houden met groenaanplant die aansluit bij NPHD.
- h. De Provincie Zuid-Holland moet voor 2027 voldoen aan de afspraken voor NNN (NatuurNetwerk Nederland). De kwaliteit van natuurgebieden moet omhoog, maar er moet ook meer beschermde natuur komen. Daar liggen kansen om deze nieuwe natuurgebieden te verbinden met NPHD.
- i. Door gelijktijdig te investeren in infrastructuur en extra beheer en door herstelmaatregelen uit te voeren in NPDH kan de natuur robuuster en bestendiger worden gemaakt.
- j. Creëer recreatiezones aan de buitenrand van NPHD als buffer voor de meest kwetsbare natuurgebieden zodat de druk daarop afneemt.

4

Organisatie

Onze aanpak vertalen we in de volgende fase van dit project in een handvest met concrete acties om te komen tot een gebiedsgericht actieprogramma.

Daarvoor trekken we samen op met betrokken organisaties (Provincie Zuid-Holland en natuur- en milieuorganisaties zoals het Zuid-Hollands Landschap en Staatsbosbeheer).

Vanuit samenwerking bouwen we zo aan een gebiedsgericht actieprogramma waarmee bedrijven vrijwillig hun eigen stikstofuitstoot kunnen reduceren. Daarmee bouwen we aan een alliantie van bedrijven die zich inzetten voor een toekomstbestendig NPHD. Omdat de stikstofsituatie verschilt per gebied in NPHD kan de stikstofproblematiek alleen met lokale betrokkenheid van bedrijven mede worden opgelost. Centraal uitgangspunt blijft daarom dat bedrijven geen maatregelen van bovenaf opgelegd krijgen maar dat ze zelf hun eigen verantwoordelijkheid nemen en oppakken, al dan niet in samenwerking met andere bedrijven, ondernemersverenigingen, natuur- en milieuorganisaties en de gemeente.

Met alle betrokken organisaties brengen we vervolgens op basis van het gebiedsgerichte actieprogramma in de tweede helft van 2022 een coalitie van bedrijven samen. Bedrijven die met elkaar voor minimaal 5 jaar met enthousiasme uitvoering willen gaan geven aan dit actieprogramma, om hun stikstofuitstoot te reduceren en NPHD te revitaliseren.

Aandachtspunt daarbij vormt de organisatiecapaciteit van NPHD. Uitgangspunt is daarom een simpele organisatiestructuur, waarbij dankzij automatisering bedrijven heel zelfstandig tot actie kunnen overgaan.

Wij zijn ervan overtuigd dat deze kopgroep dusdanig inspirerend zal zijn dat (nog) niet deelnemende bedrijven daardoor ook geënthousiasmeerd raken om zich ook aan te sluiten.

Gebiedsgerichte aanpak stikstof

Bijlage:
Kick-off Map
icoonproject
Nationaal Park
Hollandse
Duinen

new>story

Kick-off map

Nationaal Park Hollandse Duinen

Stichting Circulair West

Januari 2022

> Kick-off map

Team	Leon van Ast (Circular West: procesbegeleider), Michiel Daalmans & Hugo de Bruine (New Story: strategie en business development), Aletta Martens (HOEK), Bart Mossel (IDDS), Diederik Notenboom (Meerlanden), Hans Koppenol (AW Groep), Tim van de Laarschot (Provincie Zuid-Holland), Winston Groen in 't Woud (Van der Hulst Bouwbedrijf), Rob van der Graaf (Ouwehand Bouwen & Ontwikkelen).
Meedenkers	Lieke Wigger en Wies de Jong (Arriva), Jaap Wilting & Lisette van Genderen (Staatsbosbeheer) en Pieter Balkenende & Sandra Minnesma (Zuid Hollands Landschap).

Nationaal Park Hollandse Duinen

> Ambitie

- Drivers
- Stakeholders
- Key take-away van New Story

Circular West & icoonprojecten

Binnen Circular West werken we samen aan icoonprojecten. Hierin ontwikkelen we toepasbare kennis en bieden we begeleiding aan voor circulaire productieprocessen, bedrijfsvoering, producten en diensten. De nadruk ligt daarbij op ketensamenwerking met bedrijven, overheid en kennisinstanties die graag willen innoveren ten dienste van de ondernemer.

> Aanleiding

Nationaal Park Hollandse Duinen, de brede kuststrook van Hoek van Holland tot aan Hillegom, is een prachtig en geliefd gebied. Je vindt er natuurplek van internationale allure, verbonden met bijzondere landschappen en zichtbare historie (oude akkertjes, Atlantikwall, landgoederen, trekvaarten, oude binnensteden). En dat alles midden in het dichtstbevolkte deel van Nederland. De belangrijke waarden van Hollandse Duinen: biodiversiteit, rust, ruimte en cultuur(erfgoed), en een gezond en aantrekkelijk woon- en werkklimaat. Een gebied dat het verdient om een bijzonder keurmerk zoals nationaal park te krijgen.

Nationaal Park Hollandse Duinen wordt ernstig bedreigd door de huidige stikstofcrisis. De unieke natuur in Nationaal Park Hollandse Duinen verdwijnt en verarmt als gevolg van de vermeting van de duinen door stikstof. Er moet veel gebeuren om het tij te keren. Op initiatief van de provincie Zuid-Holland zijn een groot aantal partijen gestart met een gebiedsgerichte aanpak van deze problematiek. Deze gebiedsgerichte aanpak heeft als doel de natuur te versterken, de oorzaak aan te pakken door de stikstofuitstoot te verlagen, en vergunningverlening weer mogelijk te maken.

Zuid Hollands Landschap:	De bomen kunnen we niet meer kwijt (als lapmiddel)	Er zijn meer mogelijkheden om bij te dragen aan de oplossing	Urgentie moet duidelijk zijn, wat zijn de gevolgen? (zoals bodem en voedsel)	Gebied adopteren, daarmee de verbinding ervaren	Maak bewoners 'lid' van nieuwbouw		
Staatsbos beheer:	Bewustzijn van je verbinding met die omgeving	Kennis over, ambassadeur schap.	Combinatie maken tussen natuurbeheer en bedrijfsvoering	Beschermen, beleven en benutten (laatst belangrijk, eerste voorwaarde)	Bescherm heer van eigen achtertuin	Efficiënter beheer (door betere balans)	Extra bomenaanplant zorgt alleen voor CO ₂ maar niet voor stikstof reductie.
Provincie ZH:	Trots op provincie, mooi en zo houden	Wetgeving voor zijn: regeren is vooruitzien	Nationaal Natuur Netwerk: opgave voor 2027 (draagt bij)				

> Ambitie

Om de problematiek succesvol aan te pakken is actie van alle partijen in het gebied noodzakelijk, vergelijkbaar met de energietransitie. Tot nog toe zijn vooral (semi)overheidspartijen betrokken bij de gebiedsgerichte aanpak. Het is de droom van de initiatiefnemers dat bedrijven in de regio zelf in beweging komen om een bijdrage te leveren aan de stikstofproblematiek en de ontwikkeling van het nationale park. Met hun bijdrage wordt de bewustwording van het bedrijfsleven met de stikstofproblematiek vergroot, de betrokkenheid met het Nationale Park versterkt en een positieve bijdrage geleverd aan de natuur kwaliteit van het Nationale Park.

Daarop hebben partijen het volgende icoonproject geformuleerd: Vanuit Circular West wordt een plan van aanpak opgesteld om in het gebied van Hollandse Duinen de stikstofproblemen te helpen verminderen en de natuurlijke kwaliteiten van het gebied te vergroten. Na vaststelling daarvan door Nationaal Park Hollandse Duinen wordt dit door partijen vertaald in een handvest. Daarmee wordt gestart met het bijeenbrengen en verbinden van een coalitie van bedrijven die met concrete acties een bijdrage willen leveren aan de stikstofproblematiek en de ontwikkeling van het Nationaal Park Hollandse Duinen.

> Kick-off map

Team Leon van Ast (Circulair West: procesbegeleider), Michiel Daalmans & Hugo de Bruine (New Story: strategie en business development), Aletta Martens (HOEK), Bart Mossel (IDDS), Diederik Notenboom (Meerlanden), Hans Koppenol (AW Groep), Tim van de Laarschot (Provincie Zuid-Holland), Winston Groen in 't Woud (Van der Hulst Bouwbedrijf), Rob van der Graaf (Ouwehand Bouwen & Ontwikkelen).

Meedenkers Lieke Wigger en Wies de Jong (Arriva), Jaap Wilting & Lisette van Genderen (Staatsbosbeheer) en Pieter Balkenende & Sandra Minnesma (Zuid Hollands Landschap).

Nationaal Park Hollandse Duinen

Ambitie

> Drivers

Stakeholders

Key take-away van New Story

Over de drivers

Om de slagingskans optimaal te kunnen benutten en tegelijkertijd alle spin-off mogelijkheden in beeld te krijgen, maken we een analyse van de drivers. Daarin gaat het om de initiatiefnemende kant (in de regel aanbieder) en de begunstigden (in de regel afnemer). Wanneer we beide krachten goed op elkaar afstemmen krijgen we maximaal tractie.

> Aanjagers en hun motivatie

AW groep	Zit in onze missie: de wereld blijer maken	Duurzaam en biodivers	PR: vooroplopen en dat laten zien	Vergroot de gunfactor	SDG's	
Meerlanden	Zit in onze missie: mooie leef omgeving	Beheer openbare ruimte (groen)	Persoonlijke drive (en kennis) Diederik	Wij zijn deel van de oorzaak (logistieke bewegingen) en willen ook daarin verschil maken.	PR: betrokkenheid laten zien (in de buurt)	SDG's
IDDS	Zit in onze missie: betere en schonere wereld	Multi-disciplinair advies bureau, dus veel kennis: zoals ecologie, bouw & slopen.	Inspireren van bewoners: bewustwording	Goed voor netwerk in deze filosofie (dus ook PR)	Schakel tussen ontwikkelaar en overheid	SDG's
HOEK	Zit onze missie: vergroten welzijn mens in de leefomgeving	Grondstoffen hergebruiken op de goede manier	We zijn ons bewust van onze rol in het systeem	Onze (groen) diensten passen in de oplossing	Multi-disciplinair advies bureau, dus veel kennis en kennis partners	SDG's
Van der Hulst Bouwbedrijf	Zit in onze missie: schone bouwsector / leefomgeving	'Meer leveren dan nemen'	We zijn ons bewust van onze rol in het systeem	SDG's		
Ouwehand Bouwen & Ontwikkelen	Is onze voortuin en achtertuin	Voorsorteren op Tenders	We zijn ons bewust van onze rol in het systeem	Innoveren (elektrificeren bouw), efficiënter	SDG's	

> Kick-off map

Team Leon van Ast (Circular West: procesbegeleider), Michiel Daalmans & Hugo de Bruine (New Story: strategie en business development), Aletta Martens (HOEK), Bart Mossel (IDS), Diederik Notenboom (Meerlanden), Hans Koppenol (AW Groep), Tim van de Laarschot (Provincie Zuid-Holland), Winston Groen in 't Woud (Van der Hulst Bouwbedrijf), Rob van der Graaf (Ouwehand Bouwen & Ontwikkelen).

Meedenkers Lieke Wigger en Wies de Jong (Arriva), Jaap Wilting & Lisette van Genderen (Staatsbosbeheer) en Pieter Balkenende & Sandra Minnesma (Zuid Hollands Landschap).

Nationaal Park Hollandse Duinen

Ambitie

> Drivers

Stakeholders

Key take-away van New Story

Over de drivers

Om de slagingskans optimaal te kunnen benutten en tegelijkertijd alle spin-off mogelijkheden in beeld te krijgen, maken we een analyse van de drivers. Daarin gaat het om de initiatiefnemende kant (in de regel aanbieder) en de begunstigden (in de regel afnemer). Wanneer we beide krachten goed op elkaar afstemmen krijgen we maximaal tractie.

> Begunstigden en hun waarde

Bewoners / omwonenden	Mooi park	Betere leef omgeving	Recreatie	Geen verminderde gezondheid					
Nationaal park hollandse duinen (zelf)	Geen verlies biodiversiteit	Toekomst bestendig park	Branding	Betrokken omgeving					
Recreanten	Mooi park	Gezondheids bevorderend							
Natuur organisaties	Past bij hun belangen	Awareness voor hun doelen							
Gemeentes	Zijn grootste gebieds eigenaar	Mooie achtertuin / trekpleister	Gezonde en blijw inwoners	Promotioneel (uniek)	Waarde verhogend (economisch)	Ruimte claim / balans			
Bedrijven	Vestigings klimaat (aantrekkelijk)								
Voedsel industrie (lokaal)	Gewassen -> biodiversiteit								
RWS	Natuurlijke bescherming kust	Zoneren strand / natuur / recreatie							

> Kick-off map

Team Leon van Ast (Circulair West: procesbegeleider), Michiel Daalmans & Hugo de Bruine (New Story: strategie en business development), Aletta Martens (HOEK), Bart Mossel (IDDS), Diederik Notenboom (Meerlanden), Hans Koppenol (AW Groep), Tim van de Laarschot (Provincie Zuid-Holland), Winston Groen in 't Woud (Van der Hulst Bouwbedrijf), Rob van der Graaf (Ouwehand Bouwen & Ontwikkelen).

Meedenkers Lieke Wigger en Wies de Jong (Arriva), Jaap Wilting & Lisette van Genderen (Staatsbosbeheer) en Pieter Balkenende & Sandra Minnesma (Zuid Hollands Landschap).

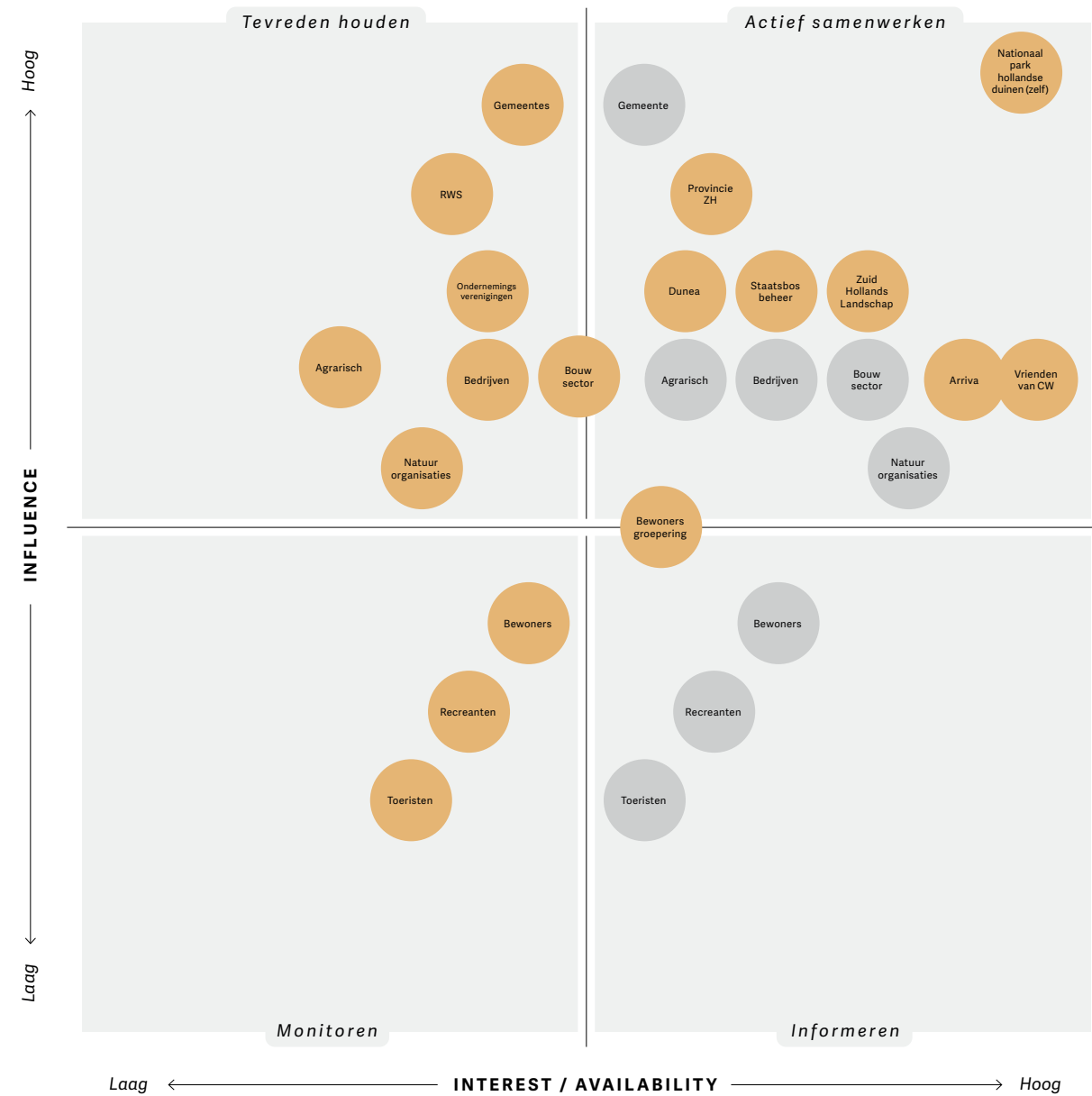
Nationaal Park Hollandse Duinen

- Ambitie
- Drivers
- > Stakeholders
- Key take-away van New Story

Over de stakeholders

In de stakeholders-analyse brengen we het krachtenveld waarbinnen we opereren in beeld. Wie raken we met ons initiatief of zouden we moeten raken? En wat is de mate van belang en invloed van deze stakeholder. Op die manier kunnen we onze marsroute bepalen: moeten we hen betrekken, tevreden houden, informeren of slechts in de gaten houden?

> Stakeholders

> Kick-off map

Team	Leon van Ast (Circulair West: procesbegeleider), Michiel Daalman & Hugo de Bruine (New Story: strategie en business development), Aletta Martens (HOEK), Bart Mossel (IDS), Diederik Notenboom (Meerlanden), Hans Koppenol (AW Groep), Tim van de Laarschot (Provincie Zuid-Holland), Winston Groen in 't Woud (Van der Hulst Bouwbedrijf), Rob van der Graaf (Ouweland Bouwen & Ontwikkelen).
Meedenkers	Lieke Wigger en Wies de Jong (Arriva), Jaap Wilting & Lisette van Genderen (Staatsbosbeheer) en Pieter Balkenende & Sandra Minnesma (Zuid Hollands Landschap).

Nationaal Park Hollandse Duinen

- Ambitie
- Drivers
- Stakeholders

> Key take-away van New Story

Over de key take-aways

Aan het eind van de sessie koppelde New Story de belangrijkste inzichten in een pleidooi terug. Op basis van wat we nu weten is deze weg de meest kansrijke. Om daar handen en voeten aan te geven hebben we de voorgenomen road map met die input een upgrade gegeven.

> Key take-away

Het vraagstuk gaat verder dan het gebied, verder dan de eigenaren of overheid. Een collectieve opgave. We kunnen weliswaar met regelgeving meer focus op duurzaamheid nastreven en het stikstofprobleem adresseren, maar om echt te versnellen kunnen we beter samenwerken met alle stakeholders en op zoek gaan naar concrete verbeterkansen.

Grootste veroorzakers in onze regio zijn de dichte bebouwing, inwoners, onze bezoekers en in iets mindere mate de omliggende agrarische sector (waar andere gebieden meer last van hebben). Maar ook nabijgelegen bedrijven spelen een grote rol. Dit icoonproject daagt juist die bedrijven uit. Hoe kunnen we hen verbinden met de instandhoudingsdoelstellingen van het Nationaal Park Hollandse Duinen. Hoe kunnen we hen actief betrekken en stimuleren om als bedrijf ook andere minder uitstoot veroorzakende keuzes maken?

Dat begint vooral bij bewustzijn over het probleem en de bewustwording van hun betrokkenheid daarbij in relatie tot dit unieke natuurgebied. Want velen van ons zijn onbewust onbekwaam en dat is in het bedrijfsleven niet anders. Alleen vanuit bewustzijn kan dan ook de wil ontstaan om bij te dragen aan het in stand houden van deze unieke natuur. Bovendien is de werkelijke ecologische grens van het park veel breder dan enkel het 'natuurbedekte' deel. Bedrijven moeten zich daarom ook echt onderdeel gaan voelen van het natuurgebied (emotioneel en operationeel). Het is hun achtertuin! Onbekend maakt ook hier onbemind.

We moeten bedrijven dan ook in hun kracht zetten om bij te gaan en bij te kunnen dragen. Met concrete mogelijkheden om mee te doen. Want juist zichtbare acties zijn nodig bij zo'n lastig tastbaar 'indirect en lange termijn' probleem.

Dus met welke verbeteringen kan een bedrijf 'eenvoudig' een verschil maken of als bedrijfsleven in totaal écht positief impact maken op dit gebied? Wellicht kunnen bedrijven en bewoners symbolisch mede-eigenaar gemaakt worden van het gebied. Biedt dat een kans op nog nadrukkelijker verbondenheid. Een mooi voorbeeld daarvan is het eigenaarschap van een park in Londen, waar bewoners en bedrijven mede-eigenaar van werden. Ze kregen de lasten (stikstof-optimalisatie), maar daarbij ook de lusten: als gebruiker van het mooier wordende natuurgebied kunnen genieten.

Belangrijkste vraag daarbij is het scherpstellen van de te maken impact: wat heeft daadwerkelijk een duurzaam effect of het Nationale Park Hollandse Duinen? Door het probleem goed scherp te stellen kunnen ook de mogelijkheden waarop bedrijven kunnen bijdragen beter in beeld worden gebracht. Met daarbij de focus op een belangrijke eenduidige - goed oplosbare- opgave. We zijn de problematiek daarom helder aan het maken en verbinden daar concrete oplossingen aan. Zo maken we ze 'actionable' voor bedrijven.

En wanneer we dat doen met oog voor aanpalende bedrijfsbelangen (PR en netwerk) zullen we ze naast intrinsieke drijfveren ook verleiden met de extrinsieke waarde die voortkomt uit deelname. 'Voor de goede zaak' vermengen met 'een goede sier maken' heeft veel bedrijven de goede kant op gedreven. Zeker wanneer je het laagdrempelig maakt. Jullie doen toch ook mee?

> Aanpak

Activeren	Bedrijven via gemeente aanspreken	Via ondernemings verenigingen
Informer	Storytelling: het park	Storytelling: de problematiek en oplossing
Enthousiasmeren	De mogelijkheden voor bedrijven om te helpen	Bewijs van andere die voorgingen
Binden	Convenant	Concrete Quick wins als voorwaarde (actionable keuzes)
Promotie	Badge 'vriend van' aanbieden	Netwerk bijeenkomsten bieden

Gebiedsgerichte aanpak stikstof

Colofon

Dit Plan van Aanpak is opgesteld door Circulair West op verzoek van Nationaal Park Hollandse Duinen en Provincie Zuid-Holland.

Projectmanagement

Leon van Ast, aanjager en kwartiermaker Circulair West

Projectondersteuning namens Circulair West

Hans Koppenol (AW Groep), Aletta Martens (HOEK), Diederik Notenboom (Meerlanden), Bart Mossel (IDDS), Rob van der Graaf (Ouwehand Bouwen & Ontwikkelen) en Winston Groen in 't Woud (Van der Hulst Bouwbedrijf).

Speciale dank aan

Lieke Wigger en Wies de Jong (Arriva), Georgette Leltz (Nationaal Park Hollandse Duinen), Michiel Daalmans en Hugo de Bruijne (New Story), Wouter Smit en Tim van de Laarschot (Provincie Zuid-Holland), Lisette van Genderen en Jaap Wilting (Staatsbosbeheer), Sandra Minnesma en Pieter Balkenende (Zuid-Hollands Landschap).

Over Circulair West

Circulair West maakt zich sterk voor een economie die efficiënt omgaat met haar materiaalstromen, concurrerend is en duurzaam produceert binnen de natuurlijke grenzen van de aarde. Zo beschermen we onze leefomgeving, de biodiversiteit en dragen we bij aan nieuwe toekomstbestendige werkgelegenheid. Voor meer informatie ga je naar de website of scan de QR-code.

Dat doen we door met elkaar samen te werken aan icoonprojecten. Zoals aan de blauwdruk duurzame woonwijk. Daarmee ontwikkelen we toepasbare kennis en bieden we begeleiding aan voor circulaire productieprocessen, -bedrijfsvoering, -producten en -diensten. De nadruk ligt daarbij op ketensamenwerking met bedrijven, overheid en kennisinstanties in Noord- en Zuid-Holland die graag willen innoveren ten dienste van de ondernemer.

www.circulairwest.nl

Nationaal
Park
**Hollandse
Duinen**